

Mi történt a Reformációval?

David F. Wells előszava a könyvhöz

A Második Világháború utáni evangéliumi közösség, amely összekötötte az egész világon levő hívőket a Lausanne Bizottság a Világ Evangélizálásáért és az Evangéliumi Világszövetség¹ nevű szervezeteken keresztül – melyekből az InterVarsity Közösség és Timótheus Társaság² született, melyek segítségével Billy Graham nemzetközi hírnévre tett szert, és amelyek létrehozták a Christianity Today folyóiratot, mint nyilvános szócsövüket, – most szabadesésben van annak ellenére, hogy még mindig sok csodálatos egyéni missziót tart fent. Azt hiszem, hogy elérkeztünk az általunk eddig ismert hitgyakorlat korszakának végéhez és ami ezután következik, meglehetősen más alakot kezd öltetni.

Az evangéliumi közösség hanyatlik

John Woodbridge kollegámmal összefogva 1975-ben kiadtuk a *The Evangelicals: What They Believe, Who They Are, Where They Are Changing* [Az evangéliumi hívők: mit hisznek, kicsodák, miben változnak] című tanulmányunkat. A Második Világháborút követő három évtized, 1945-től könyvünk megjelenéséig, bámulatba ejtő növekedést könyvelhetett el az evangéliumi világban. A régebbi fundamentalista szigor elhalványult, a hívők kimentek széles e világra, a főbb hagyományos felekezeteket újra ellepték, a teológiai tudományos munka elkezdett virágozni, a gyülekezetek növekedtek, rengeteg önszerveződő misszió sarjadt, oktatási intézmények bukkantak fel és az amerikai nemzet kezdett felfigyelni. Gallup felmérések szerint a nemzet egyharmada tartotta magát lelkiileg újjászületettnek, ami azonnal leszorított minden konkurenciát a dobogóról és így a 1976-os évet „az evangéliumi mozgalom évének” nyilvánították (az Amerikai Egyesült Államokban).

Amikor azonban összeállítottuk tanulmányunkat már látni lehetett: egy Faust típusú alku van készülöben, bár akkor nem is sejtettem, hogy az evangéliumiség felbomlása ennyire gyorsan fog végbemenni. Pontosan akkor, amikor az evangéliumi hívők látszólag nekiveselkedtek, hogy meghódítsák az egész világot, elkezdtek elveszíteni annak szíve-lelkét. A bámulatba ejtő külső siker, amit a magas fordulatszámú pörgő nyomdák, masszív politikai koalíciók létrehozása, a megagyülekezetek hirtelen kirajzása és a Fehár Házat állandóan elárasztó vendégek jelentettek, nem leplezhették a növekvő ürességet, amely egyre kézzelfoghatóbbá vált.

Fontos azonnal kimondanunk, hogy ez egy kisebbségi vélemény. George Barna (egy másik közvéleménykutató intézmény vezetője) azt jelentette 1999-ben, hogy a protestáns pásztorok 54 százaléka szerint ébredés küszöbén állunk, annak ellenére, hogy minden újonnan megnyílt protestáns gyülekezetre két bezárt jut, és annak ellenére, hogy az adakozás mélypontra van napkelettől napnyugatig és a misszió számára történő adakozás rohamosan csökken. Függetlenül attól, hogy az evangéliumi hívők tudomásul akarják ezt venni vagy sem, ez az üresség egy növekvő valóság és ezzel az ürességgel együtt jött a határok elvesztése, úgy teológiailag, mint erkölcsileg.

Woodbridge és én e miatt igyekeztünk, hogy abban a könyvben megfogalmazzuk az evangéliumiség definícióját a Reformáció formai és tartalmi elve alapján. Akármilyen különbségek is legyenek az ekklesziológiában, a pneumatológiában és teológiai hangsúlyhelyezésben, az evangéliumiak nem állíthatnak kevesebbet, mint amit ez a két elv kijelent ahhoz, hogy továbbra is jogosan nevezhessék magukat *evangéliumiaknak*. Ezek az elvek azt hirdették, hogy a Biblia Isten igazságának maradandó kinyilatkoztatása és mint ilyen, tekintéllyel bír a hit és az életvitel minden dolgában, és hogy Krisztus, a kereszten végzett helyettes áldozatával, az üdvösség egyetlen útja, amelyre egyedül kegyelemből, hit által léphetünk rá. Abban reménykedtünk, hogy az evangéliumiség ezen teológiai meghatározása fogja a kialakulandó vita kereteteit megállapítani.

Ma már nehéz megtudni, hogy mennyire volt sikeres az a könyv. Az evangéliumi mozgalom mindig foltokból összevarrt takaró volt, egyes részei kétségtelenül foltozottabbak, mint a többi! Azonban bármilyen sokszínű is volt, a háborút követő első években összetartotta a közös tanbeli örökség, melynek egy része a fundamentalizmusból öröklődött, míg másik része a brit és amerikai teológiai tudósok összefogásának köszönhető, figyelemre méltó erőfeszítésekből, amelyek a bibliai tanok visszaszerzésére irányuló gondos összehangoltság eredménye. Nem becsülhetjük le az 1940-es,

¹ Angolul Lausanne Committee for World Evangelization és World Evangelical Fellowship

² Angolul InterVarsity Fellowship és Campus Crusade

1950-es és 1960-as évek vezetőinek hatását, akik jelentős koherenciát és irányt adtak az evangéliumi koalíciónak: Billy Graham, Carl Henry, John Stott, Martin Lloyd-Jones, J. I. Packer, F. F. Bruce, Harold Ockenga, Francis Schaeffer és sokan mások. Ezen vezetők doktrinális örökségének és személyes befolyásának ötvözete kölcsönözte az evangéliumi koalíció egységének látszatát. És a Christianity Today volt az, amely érthetően közölte az evangéliumi programrendet.

A vezetők befolyásának gyengülésével a dédelgetett és világosan taglalt tanbeli örökség magja kezdte elveszíteni vitalitását az evangéliumi világban. Számunkra már 1975-ben világos volt, hogy az evangéliumiség jelentősen meg fog változni, mert a konszenzus tárgyát képező doktrinális mag kezdett gyengülni, a stratégiai koherencia kezdett eltűnni és mert ezeknek a dolgoknak hiányában látni lehetett, hogy rengeteg új, rögtönzött definíció jelenik meg arról, hogy mi is az evangéliumiség és rengeteg új, rögtönzött hallgatás is, amikor az evangéliumiség nem volt az, aminek lennie kellett. Igazunk lett. Könyvünkről kiderült, hogy utolsó láncszem volt egy valóságos definíció-gyár rengetegben, amely mind azt firtatta, hogy kik az evangéliumi hívők és mit hisznek. De az 1990-es évekre a vita nagyjából elhalt. Némelyek meglepő könnyedséggel lépték át a régi doktrinális határokat, anélkül hogy bárki is tiltakozott vagy ellenlépéseket foganatosított volna. Teljesen hiábavaló műveletnek bizonyult az istálló ajtaját berekeszteni, amikor kiderült, hogy a ragadozó már távozott. Így hát, miközben sok evangéliumi hívő még mindig kalapot emelt a Reformáció formai és tartalmi elve előtt, amikor a gyülekezeti istentiszteletre, annak megszervezésére vagy a piactéren való megélésére került sor, azonnal a másik irányba kacsingattak. Az evangéliumi mozgalom teológiai megüresedésével párhuzamosan az újszerűség, a megtapasztalások/élmények és a kulturális relevancia (divatosnak és menőnek lenni) kiszorított sok időtálló, alapvető hittételt, amely korábban meghatározta az evangéliumi hitet.

A posztmodern világ az egyházban

Minden bizonnyal erős ironia, hogy amit az evangéliumi hívők leginkább feladtak a kulturális relevancia érdekében, pontosan az teszi őket ma kulturálisan irrelevánssá (jelentéktelenné). Ez érvényes az evangéliumi mozgalom összes fontosabb meghatározó jellemvonására: az Atya kinyilatkoztató munkájára, a Fiú megváltói munkájára és a Lélek újjászüelő munkájára (hogy Stott trinitárius meghatározását kölcsönözzem az evangéliumi mozgalomról és így a Reformáció két elvét háromra bővítem). Hadd járjam körbe mindegyiket röviden.

Először tehát itt van az Atya kinyilatkoztató munkája. A háború utáni evangéliumi mozgalom, legalábbis fénykorában, ragaszkodott ahhoz, hogy Isten központi helyet tölt be és Igéje tekintéllyel működik. Olyan ragaszkodás volt ez, ami nehezen ment a felvilágosodás racionalizmusának virágkorában, amely körülbelül 1960-ig dominálta a húszadik századot. Ez a racionalizmus okozta azt, hogy normálisnak tűnik úgy élni a világon, mintha Isten nem létezne, úgy tekinteni az emberi lényre, mint minden erkölcs, rejtély és értelem forrására és minden külső tekintélyt elvetni, főleg a vallásos jellegűeket. A hitelenségnek ez a szellemisége elárasztotta az akadémiát, felülírta a Biblia tanulmányozásának szabályait és kényelmetlenné tette a Biblia ihletettséget vetett hitet.

Azonban 1960 körül a kulturális hangulat kezdett megváltozni, elfordulva a felvilágosodás racionalista bizonyosságától az összes bizonyosság elleni lázadás felé, el a felvilágosodás arroganciájától a posztmodern kétségbeesés felé. Ma már a világegyetemet nem tekintik zárt rendszernek, amely az ok és okozat elvének változatlanosságával működik, és némely tudós elkezdett egy esetlegesen létező Istenre gondolni. Ma már az erkölcs nem magától értetődő, mint ahogy a felvilágosodás hírnökei érveltek; különben az erkölcsi zűrzavar nem burjánzott volna ennyire el. Mára megkérdőjeleződött a haladás, ami a felvilágosodás eszkatológiája volt, mert remek technológiánk, a kapitalizmus bőséges áruellátása és szolgáltatásai ellenére, a világ veszélyesebbé vált és az emberi lélek sokkal kizsigereltebbé. És ma a tudás, amit a felvilágosodás értékesnek tartott, hirtelen úgy tűnik, hogy előítélettől és romlástól szenved. A rá következő posztmodern elsötétülésben, mindenki hamisítványnak tűnik, valamilyen személyes előny érdekében szöve saját „történetét” és minden érthetőség („metaelbeszélés” Lyotard nyelvezetében) összeomlott. Mindössze néhány év alatt eldöntötték, hogy nem létezik többé semmilyen igazság, csak igazságok; semmilyen elv, csak előnyök; semmilyen átfogó értelem, ami rajtunk kívül áll, hanem csak a magunkteremtette, kicsiny, tovatűnő értelemfoszlányok; semmilyen rajtunk kívülálló valóság, amelyet nyelvünkkel leírhatunk, hanem csak a nyelvünkkel megteremtett valóság.

Ez az a kulturális kontextus, amelyben az evangéliumi felekezet az új évezredben találja magát. Ez az idő ellenkulturális hadüzenetért kiált, hogy ti. van igazság, hogy Isten ezt az igazságot Igéjében rögzítette, hogy ezt az Igét az egyháznak adta tanítása, táplálása és bátorítása érdekében, és hogy Ő

még mindig szándékszik felhasználni ezt a bibliai igazságot az újjászületés és megszentelődés érdekében felhasználni. Ez az ellenkulturális meggyőződés túlságosan ritka manapság. Sokak számára ez a világ túl bonyolultnak látszik, az egyház túl zavartnak ahhoz, hogy arra gondoljon, Isten még mindig elérheti céljait ezen eszközök által. Ennélfogva az egyház el van árasztva a pszichológiától és az üzleti világtól kölcsönzött stratégiákkal, amelyek – reménység szerint – pótolni fogják az Ige látszólagos elégtelenségét és több sikert fognak biztosítani ebben a posztmodern kultúrában. Ma a kérdés nem a Szentírás tévedhetetlensége, hanem elégséges mivolta, és éppen abban a pillanatban, mikor az elégséges mivoltában való szilárd meggyőződés az, amire az egyháznak szüksége van, ha meg akarja élni életét a hatékony igehirdetésben és szolgálatban.

Az evangéliumi mozgalom második meghatározó vonása a Fiú megváltói munkájához kapcsolódik. Azonban annak, amit Krisztus a kereszten elvégzett, előfeltétele, hogy egy erkölcsi világban élünk, amelyet maga Isten őriz szentségében (vö. Róm 1,18-32). Pontosán ez a világ párolgott el a posztmodern agyból, ami miatt a bűn felfoghatatlanná és Krisztus munkája feleslegessé vált. Az idevezető út, ahogyan ezt a *Losing Our Virtue* (Erényünk Elvesztése) könyvemben magyaráztam, kultúránkban végbement négy lépcsős behelyettesítés által történt. Először, az erényeket értékekkel váltottuk fel. Az erényeket mindig a Jó mindenkire vonatkozó normatív aspektusaiként fogták fel; az értékek sokszor nem többek, mint személyes előnyök. Az értékeket értéknélküli módon kezeljük. Másodsor, az emberi természetet az énnel váltottuk fel. Az emberi természet mindenkire egyformán jellemző volt és az *imago Deiben* ez az, ami az embereket megkülönbözteti az állatoktól; ezzel szemben az én minden egyén páratlan vonása, ami viszont a mi radikálisan individualista korunkban azt jelenti, hogy nincs az a két ember, aki ugyanazt a valóságot éli meg. Harmadsor, a jellemet felváltottuk az egyéniséggel. A jellem volt az, ami folyamatossá és rutinossá tette az erények gyakorlását; az egyéniség, eléggé szó szerint, a huszadik század szüleménye és azzal kapcsolatos, hogyan adjuk el magunkat másoknak és hogyan tekintenek ránk a többiek. Posztmodern kultúránkban, amelyet a tévé dominál, amely kép-központú és erkölcsileg üres, az egyéniség a minden, a jellem pedig egyre lényegtelenebb. Végül a bűntudatot felváltottuk a szégyennel. A szégyen vízszintes fogalommá vált. Az általunk érzett zavarra utal, mikor valaki úgy lát minket, ahogy vagyunk vagy éppen nemkivánt állapotban. Olyan állapot ez, amelyre pszichológiai ellenszereket osztanak, míg a végső felszabadulás ebből a teljes szégyentelenség. Ezzel szemben a bűntudat függőleges fogalom. Erkölcsi természetünk szirénája. Ez igazolja, hogy kik vagyunk és mit tettünk Isten erkölcsi törvényével és szentségével.

Ma már túlságosan is nyilvánvaló, hogy ezek a felcserélések behatoltak az egyházba is. Kétségek nélkül mondhatjuk el, hogy ha ezeket a felcseréléseket nem fordítjuk vissza, nem állíthatjuk helyre az erkölcsi világban való életről szóló felfogásunkat és nem is fogjuk többé érteni, hogy miért volt szükség Krisztus helyettes halálára; és a megigazulás tana, amelyen áll vagy bukik az egyház, ahogyan Luther mondta, szükségtelenné válik. Ma az evangéliumi egyházban, ahová betört a posztmodern hangulat, alábbhagyott az evangélium megerősítése, mint a bibliai világnézet elemi része. A posztmodern világ főleg ennek a világnézetnek a helyreállításával kell szembesülni, de úgy tűnik, hogy pontosan ezt nem akarja vagy nem képes az egyház hirdetni. E helyreállítás nélkül kultúránk megmarad önimádó és nihilista zűrzavarában, az egyháznak pedig nem lesz többé semmi mondanivalója.

Az evangéliumi mozgalom harmadik meghatározó vonása a Szentléleknek az újjászületésben végzett természetfölötti munkájába vetett hit volt és az a felfogás, hogy folyamatos megszentelő és megőrző tevékenysége nélkül nem létezne keresztyén hit. Azóta, hogy a Gallup 1976-os felmérése szerint az amerikaiak egyharmada állította magáról, hogy újjászületett, a Szentlélek munkájával kapcsolatos homály csak sűrűbb lett, még az egyházban is.

Valószínű, hogy amit az emberek „újjászületésnek” gondolnak, bibliai értelemben inkább a megtérés fogalmához áll közelebb mintsem az újjászületéshez³. A Biblia szerint a megtérés a bűntől és annak önistenítő hajlamaitól való elfordulás és bizalommal teli odafordulás Krisztushoz. Egy tudatos lépés, amely együtt jár a bűnért való megszomorodással, bűnbánattal, fájdalommal és a Krisztus megmentő munkájába vetett hittel. Ez az, - vagy ennek halvány hasonmása – amire az emberek

³ A klasszikus protestáns hitvallásokban (ezek között tartjuk számon az 1689-es Baptista Hitvallást is) körültekintően határozták meg az újjászületés és a megtérés fogalmát, az előbbivel utalva Istennek a bűnös ember üdvözítésében végzett munkájára, nevezetesen az új életre való feltámasztására, az utóbbival a bűnös ember felelősségére, aki hátat kell, hogy fordítson a bűnnek és Krisztushoz forduljon bocsánatért. De hangsúlyozták, hogy az újjászületés és a megtérés elválaszthatatlanok a gyakorlatban. Előbb Isten elülteti a bűnös emberben az új életet (fogantatás) a kiválasztás alapján, és csak *ennek következtében* látja meg az ember saját bűneit, azok következményét és Krisztus üdvözítő segítségére való rászorultságát. Végül hittel Krisztushoz fordul bocsánatért. Az újjászületésben az ember passzív, a megtérésben aktív. De mindkettőt Isten végzi el a bűnös emberben (Fil 2,13).

valószínűleg gondoltak, amikor a Gallup kérdéseire válaszoltak. Úgy néz ki, hogy életük valamelyik időpontjában volt egy jelentősebb élmény, valamilyen megtapasztalás, ami valamilyen fordulatnak nézett ki. Akármilyen történt, sokaknak teljesen homályos, hogy mitől fordultak el és mihez fordultak oda, mivel ez a megtapasztalás vagy élmény a legtöbb esetben nélkülözi az erkölcsi dimenziót. Ezt könnyen ki lehet következtetni abból, hogy egyik közvéleménykutatás a másik után sorra kimutatta, hogy akik újjászületettnek tartják magukat nem folytatnak utána jobb erkölcsi életet mint a nyíltan világi emberek. Úgynevezett újjászületési megtapasztalásuk nem befolyásolja erkölcsi látásukat. Például a közvéleménykutatások egyikéből kiderül, hogy az újjászületettek 52 százaléka azt állította, hogy Clinton elnök „becsületessége és megbízhatósága” nem számít elnöki munkájának végzésében. Amikor összehasonlították az újjászületetteket és a világiakat, 11 százalékkal több újjászületett állította, hogy nincs jelentősége annak, hogy „betartja-e ígéreteit”, 14 százalékkal több mondta, hogy az elnök „jó példát mutat”, és 15 százalékkal több mondta, hogy „jó példája a keresztyén hitnek”. Úgy látszik, hogy kultúránkban az újjászületést teljesen elválasztották az erkölcsi megfontolásoktól, vagyis a bűn felfogásától és így bármilyen bibliai értelemben vett üdvösségtől. Egyszerűen valamilyen elfordulást vagy jelentősebb megtapasztalást jelent. De, ha lenne is köze a bibliai témához, akkor is inkább a megtérés és nem az újjászületés fogalmához állna közelebb.

A Szentírásban az újjászületés, a megtéréssel szemben, Istennek a lélekben végzett pillanatnyi, azonnali munkája, melynek révén korábban nem létező lelki életre támaszt fel. Noha az újjászületés nyelvezete egyértelműen bibliai (1Pt 1,3), ennél sokkal általánosabb a születés képe (Jn 1,3; 1Pt 1,23) vagy a teremtés nyelvezete (pl. Ef 2,10). Noha aktívak vagyunk a megtérésben, a bűntől Krisztushoz való fordulásban, nem így az újjászületésben. Mi nem adunk magunknak életet. Az életet Isten *osztja*. Nem adunk életet magunknak a lelki világban, ahogyan a természeti világban sem. Egyszerűen *megszületünk*. Nem mi teremtettük meg magunkat Krisztusban, hanem Isten teremtett minket benne.

Miért beszél a Szentírás annyira következetesen tehetetlen passzivitásunkról e kérdéskörben? Azért kell Istennek újjászülnie minket, mert természetünkre nézve ellenséges érzületűek vagyunk vele szemben. A romlott értelem „Isten törvényének nem engedelmeskedik, mert nem is teheti” (Róm 8,7). Nem kívánunk Istennel kibékülni és nem is rendelkezünk újjászületésünk eszközeivel.

Ez viszont hírszámba megy manapság. Miközben az újjászületést összekeverik a megtéréssel és egyre mélyebbre süllyedünk a „terápiás” világban, a lelki születés bibliai fogalma meghátrál a gyógyulás pszichológiai nyelvezete előtt. Kultúránk széleskörű feltételezése az, hogy az *én* is rendelkezik saját öngyógyító mechanizmusával a testhez hasonlóan. Ezért az újjászületés megvalósításához csak meg kell mártóznunk belső gyógyulásunk forrásaiban. Ha ez megtörtént, azt hisszük, hogy átéltünk egy megtérést, fordulatot, ami aztán megjelenik Gallup statisztikáiban. Amit pedig mondtam a kultúráról, ma már egyértelműen vonatkozik az evangéliumi egyházra az *én*ről folytatott végnélküli fecsegésével, pszicho-dumájával, bűnbánatot nem követelő könnyű evangéliumával, komolyságot nem követelő gyors döntéseivel, Krisztus halálának szükségességére vonatkozó megüresedett felfogásával, a megigazulásnak az újjászületéssel történt homiletikai helyettesítésével és a bármi áron hajszolt, szégyentelen gyülekezet-növekedésével együtt. Amit az evangéliumi egyház elveszít, az éppen annak a megértése, hogy miért kell újjászületnünk, Isten által Krisztusban új teremtéssé lennünk, új életre támasztatva fel a Szentlélek által. Egy visszatérési élmény, akármennyire mély jelentőségű esemény legyen is az, meglehet, hogy semmi köze nincs Istennek ehhez a munkájához. Az evangéliumi mozgalom meghatározó vonásainak elhalványulása, ami a maga helyén sok zűrzavart okozott annak tisztázásában, hogy kik és kicsodák az evangéliumi hívők, nemcsak a hitelveket érinti, hanem Istent is. Itt az Ige Istenének ismeretéről, a kereszt Krisztusáról és a Lélekről van szó. És minél komolyabban vesszük azt az Istent, aki kijelentette magát, annál határozottabban ragadjuk meg a Krisztus által kimunkált megváltást; minél buzgóbban keressük a Lélek általi változást, annál kevésbé fogunk magunkban bízni. Ennek az önmagunkban való bizakodásnak az elvesztése képezi Istenbe vetett növekvő bizalmunk alapfeltételét.

A belé vetett bizalom képessé tesz megérteni azt a tényt, hogy a posztmodern világ kétségtelen kihívásai ellenére, *Isten Igéje Isten kezében teljesen elég Isten munkájának elvégzéséhez*, és a másképpen való gondolkodás egyszerűen régimódi hitetlenség. Minél magabiztosabbak vagyunk abban, hogy énünket kezelni tudjuk, annál kevesebb okunk marad Krisztustól és halálától elvárni azt, amit magunktól is tudunk produkálni. És minél több bizalmat szavazunk az üzleti világ stratégiáinak és a marketinges technikáknak a „gyülekezet növekedése” céljából, annál kevesebb hely marad a gyülekezet életében a Szentlélek munkája számára. Az Istenbe vezetett bizalmunk, az a

kívánságunk, hogy meglássuk Őt, mint gyülekezetünk középpontját és legfelsőbb Urát, valamint Igéje, a kereszt és a Lélek ismerete tesz minket bátrakká az istentelen kultúrával való ellenszegülésben és kulturálisan félreismerhetetlenül relevánssá. És ha feltesszük a kérdést: miért vesztették el élüket az evangéliumi gyülekezetek az arcátlanul keresett *trendiségük* ellenére, a válasz ez: már nem szegül ellene a kultúrának, úgy ahogyan kellene. Miért van ez? Az egyház nem képes a bukott világtól való értelmi és morális távolságát megőrizni, ha nem járja át Isten központiségének és fennhatóságának érzése, valamint az erejébe és jelenlétébe vetett erős bizalom.